

OBCENĚ

A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages, ed. Z. David ZUWIYYA, Brill, Leiden – Boston 2011 (= Brill's Companions to the Christian Tradition 29)

409 s., ISBN 978-90-04-18345-2

Život Alexandra Velikého představuje ve středověké literární tradici nesmírně rozsáhlé a mnohovrstevné téma. Legenda o životě nejslavnějšího dobyvatele začala vznikat prakticky již za jeho života, soudobé podání se však nedochovalo a všechny informace o jeho životě čerpáme z pozdější písemné tradice. Díky zmínce v První knize Makabejských se Alexander stal rovněž postavou dějin spásy. Jeho vojenské úspěchy, tajemstvím zahalený původ a fantaskní příběhy ze vzdálených zemí vyvolávaly úžas. V mnoha pramenech je mu přisuzována role ideálního rytíře a panovníka, kvůli své neuměřenosti a krutosti naopak sklízel kritiku od autorů středověkých exempel. Stěželi bychom hledali národní literaturu, v níž by syn Filipa II. Makedonského nezanechal výraznější stopu.

Ucelené podání středověké literární tradice k Alexandrovi v jediném svazku je tedy více než vítaným pokusem pro každého historika či literárního historika, který se snaží alespoň v hrubých obrysech zorientovat v širším kontextu tematiky, nazírané v prostředí české mediévistiky zcela přirozeně především optikou staročeské Alexandreidy, sepsané někdy na přelomu 13. a 14. století. Pokud ovšem budeme s touto ambicí přistupovat k předkládanému kolektivnímu dílu, nejspíše se nám ji nepodaří naplnit. Zcela totiž chybí závěrečné obsáhlejší shrnutí, jež by detailněji nepoučenému čtenáři poskytlo syntetizující pohled na roli Alexandra Velikého v literatuře středověku. Na druhou stranu však mohlo jít o autorský záměr, daný nestejnou mírou zpracování jednotlivých okruhů této velmi široké tematiky. Nabízí se však rovněž otázka, proč vydavatel nezařadil do knihy žádnou ze slovanských literárních tradic k Alexandrovi. Ani tato výtka však nic nemění na skutečnosti, že monotematický sborník představuje spolehlivý zdroj a může snadno posloužit jako základní příručka a úvodní informace pro

zpracování alexandrovské problematiky v jednotlivých národních literaturách ve středověku.

V první kapitole shrnuje Richard Stoneman život Alexandra a podává základní orientační informaci k jednotlivým redakcím zpracování Alexandrova života sepsaným ve starověku a v raném středověku. V dalších textech se autoři soustřeďují na jednotlivé jazykové tradice. Pro historika středověku, který se běžně zabývá pouze dějinami latinské kultury, budou nejspíše zdrojem zcela nových informací především první kapitoly, věnované hebrejskému (Saskia Dönitz), syrskému (Juan Pedro Monferrer-Sala), arabskému (Z. David Zuwiyya), iránskému (Josef Wiesenhöfer), koptskému (Daniel L. Selden) a etiopskému (Peter Christos Kotar) zpracování látky. Všechny příspěvky přitom mají s jistými variacemi obdobnou strukturu. Po obecnější informaci o roli alexandrovského motivu v literární kultuře daného regionu se autoři zabývají otázkami datace, zpravidla je uveden i výčet dochovaných rukopisů, místy je velmi detailně vypsán obsah redakcí, pozornosti neunikají ani zápletky, struktura textů či jejich narativní strategie. Dozvídáme se o Dvourohém, jak je Alexander nazýván v Koránu, ale i o ambivalentní roli dobyvatele v historickém vědomí Íránců, kteří na jednu stranu v Alexandrovi viděli uchvatitele perské říše, na straně druhé jej ale považovali i za vládce, který napodoboval krále Kýra a přijal za svou perskou kulturu. Mimořádně zajímavé, a to především s ohledem na sofistickou strukturu příspěvku, vybočuje z mírného stereotypu jasně dané struktury Daniel L. Seldon, který se zaměřil na koptskou tradici. Ta je velmi výmluvným svědectvím synkretismu (Alexander coby bůh, faraón, basileus) oblasti v okolí nilského veletoku, kde se tradičně setkávaly odlišné kultury a různá náboženství.

Počínaje osmou kapitolou je líčení věnováno jednotlivým evropským tradicím, samostatně je pojednána Alexandreida Waltera ze Châtillonu (Maura Laffertyová). Tato kapitola, společně s kapitolou věnovanou německé či spíše středohornoněmecké tradici (Danielle Buschingerová), je pro českého čtenáře asi nejzajímavějším zdrojem aktuálních informací o literárních podáních, jež byla zdrojem nejen staročeské Alexandreidy. Za zmínku jistě stojí fakt, že Carsten Wollin aktuálně připravuje edici Života světců od Waltera ze Châtillonu, jež může přinést nové nejen biografické informace k autorovi. V dalších částech je pojednáno o francouzském (Laurence Harf-Lancner), španělském (Z. David Zuwiyya), anglickém či skotském (David Ashurst), skandinávském (D. Ashurst společně s Francescem Vittim) a italském (Roberta Morosiniová) Alexandrovi.

Kolektivní dílo uzavírá tematicky podle kapitol řazená výběrová bibliografie.

Sympaticky působící kolektivní dílo ve srozumitelné formě provádí velmi rozsáhlým panoramatem literárních projevů, souvisejících se zpracováním tematiky života Alexandra Velikého. Je sice škoda, že autoři nevěnovali pozornost slovanským literaturám a potažmo ani textům sepsaným v Byzanci, přesto však kniha nabízí řadu užitečných informací a neměla by uniknout pozornosti především zájemců o srovnávací dějiny literatury. Vzhledem k nestojné míře zpracování témat a očekávaným posunům v jednotlivých oblastech našeho poznání alexandrovské tradice je sice na místě mluvit o prozatímní bilanci bez potřebného syntetizujícího pohledu, to ale nic nemění na faktu, že kniha je dosud nejšířší pojatým přehledem dějin alexandrovského motivu ve středověku.

JIŘÍ KNAP

David KALHOUS, *Anatomy of a Duchy. The Political and Ecclesiastical Structures of Early Přemyslid Bohemia*, Brill, Leiden – Boston 2012 (= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 19)

317 s., ISBN 978-90-04-22980-8

David Kalhous se ve své monografii zaměřil na problematiku vzniku a fungování raně středověkého přemyslovského „státu“. Kniha sestává ze dvou základních tematických celků. V úvodní části se autor na základě kritické revize pramenů i závěrů starší literatury věnuje podobě a rozsahu přemyslovského panství. Kalhous se nejprve vyrovnává s otázkou přemyslovské družiny. Staví se proti představě „velké státní družiny“, jejíž páteř tvořily početné a dobře vyzbrojené jízdní oddíly, s jejichž pomocí Přemyslovci ovládli území Čech a expandovali do okolních regionů. Počítá spíše se spoluprací přemyslovských knížat s příslušníky elit, kteří rozšiřovali řady knížecích družiníků. Následný oddíl je věnován rozloze přemyslovského „státu“. Autor skepticky hodnotí pramenné údaje a na ně navazující ustálenou představu o rozsahu i intenzitě přemyslovské moci, která umožnila vytvořit „říši“ Boleslavů, sahající od Prahy až k hranicím Kyjevské Rusi. Následující kapitola se zabývá postavením aristokracie, jejím mocenským zázemím, „náplní“ a dědičností urozenosti i poměrem mezi

aristokracií a panovníkem. V závěrečném oddíle první části knihy se autor zaměřil na vznik církevní organizace s bližším rozбором majetkového vybavení prvních klášterních fundací.

V druhé části knihy Kalhous přechází od rozboru konkrétních politických poměrů k otázce významu a budování sdílené kolektivní identity. Především na základě Kristiánovy legendy upozorňuje na význam ideologických kořenů přemyslovské moci. Právě Kristián měl z autorova pohledu definitivně ukotvit obraz přemyslovské dynastie jako jediného vyvoleného rodu, jehož představitelé měli nárok na vládu nad společenstvím Čechů. David Kalhous tak ve výsledku nabízí obraz raněho přemyslovského panství ze dvou základních perspektiv. Odmítá představu staršího bádání o silné „státní“ moci prvních Boleslavů, opírajících se o silnou družinu, a počítá spíše se omezeními možnostmi mocenského zázemí i slabostí politických struktur. Základy postavení přemyslovských knížat spatřuje v rostoucí integrační síle jejich dvora a schopnosti připoutat k sobě příslušníky elity. Rozhodující místo v budování přemyslovské moci připisuje síle ideologie, formulované v ucelené podobě zejména Kristiánem, která propojila osudy českého kmene s historií Přemysla a jeho potomků. Jak autor na závěr své práce jednoznačně postuluje, nezakládala se moc přemyslovských knížat primárně na mečích družiníků, ale na Kristiánových abstraktních idejích.

David Kalhous se raně středověkým dějinám, zejména pak s ohledem na Kristiánovu legendu, věnuje dlouhodobě. Práce se vyznačuje detailní znalostí pramenů i literatury, byť mezi citovanými díly nenajdeme produkci posledních přibližně pěti let. Problematičtější je však zvolená forma výkladu, jejíž nedostatky vystupují do popředí především v první části práce. Detailně zpracovaný rozbor a kritika pramenného materiálu i dosavadních výkladových schémat nejsou následovány pokusem o obdobně strukturovanou a podrobnou vlastní ucelenou interpretaci. Kalhous se převážně omezil na dekonstrukci, kterou doplňují jen stručně nastíněná řešení. Právě tato absence přitom negativně ovlivňuje vyznění autorova líčení, které v některých případech působí na první pohled jako nedořešené, či dokonce vnitřně si odporující.

Příkladem prvního je např. exkurz na s. 45–46, v němž se líčí náročnost stavby raně středověkého opevnění. Na základě údajů z velkomoravského prostředí a dalších analogií dospívá autor k poznatku, že i pro uskutečnění rozsáhlých pevnostních staveb typu Pohansko či Mikulčice stačilo zajistit 150 pracujících po dobu maximálně pěti měsíců. Ačkoliv to není přímo řečeno, má tento